

Assens jødiske Menighed.

Ved *Alfred Heymann.*

For det nuværende Assens kan det vel synes mærkeligt, at der har været en til sin Tid, i Forhold til den øvrige Befolknings Antal, temmelig stor jødisk Menighed, der maa have givet Byen et særligt Præg ved Medlemmernes Vindskibelighed som Handlende og Industridrivende.

Antagelig fra ca. 1775 og til ca. 1875 har der boet Israeliter i større Antal i Assens. Nu findes kun til Minde om dem Begravelsespladsen ligeoverfor den almindelige Kirkegaard, paa en Høj, der, paa Grund af sammes Benyttelse, fra gammel Tid kaldes »Jødebakken« eller »Jødebanken«.

Vedligeholdelsen af denne jødiske Begravelsesplads har Assens Kommune overtaget og som Ækvivalent erholdt et Jordstykke, oprindeligt tilhørende Begravelsespladsen, hvilken holdes i sjælden god Orden. Den staar iøvrigt under Tilsyn af »Mosaisk Troessamfund« i København.

Endvidere mindes den af sig selv opløste Menighed ved et Legat af tiloversblevne Midler som Assens Kommune har i sin Varetægt og bestyrer.

Menigheden sorterede i sin Tid under Kateketen for Fyen og Smaaøerne A. D. Cohen i Odense, hvor Børnene blev konfirmerede. Senere varetog Præsten i Faaborg Wallach, hvad der henhørte under Konfirmation, Vielser etc., medens J. M. Warburg underviste Børnene i Religion og Hebraisk samt havde de øvrige synagogale Forretninger under sig.

Under 24. April 1804 gaves Bevilling som følger: »At samtlige i Assens værende Jøder maae holde Synagoge i de Værelser, som af dem dertil sammesteds lejes eller indrettes, og at de ikke paa noget andet Sted maae holde deres Gudstjeneste.« (I 1826 forefandtes den i Handelsmand J. Seligmann's Gaard). Un-

der 24. Novbr. 1827 approberer Cancelliet en forbedret Organisation ved Administrationen for Assens jødiske Menighed. Af ovennævnte Kateket A. D. Cohen's Bog: »De mosaiske Troesbekjendernes Stilling i Danmark«, trykt 1836, anføres om Assens Borger-skole:

»En Skole hvor et kjerligt Forhold i over 20 Aar har fundet Sted, saavel imellem Lærerne og de mosaiske Børn, som og indbyrdes imellem Børnene. Skolen bliver, selv af ukultiverede Forældre, betragtet som Sædet for deres Børns Velfærd og Lærernes humane Bestræbelser lønnede med Kærlighed og Taknemlighed. Jeg, der erholder Børn til Forberedelse fra mange Steder, kan ikke andet end med Glæde bevidne, at *Assens Borger-skole* sender mig de bedst underviste og sædeligste Børn, som ene maa tilskrives samtlige Læreres Omhu og Skolekommissionens Tilsyn. Tidt og ofte har det været mit Ønske offentligen at bevidne disse brave Mænd inderlig og hjertelig Tak. Den største Løn ville de føle i deres Barm ved Tanken om at have bidraget til manges jordiske og evige Vel, men og Forældrenes Agtelse og Børnenes Kærlighed vil være dem et varigt Bevis for deres liberale og kærlige Bestræbelser. Hvad Frugter disse ville bære maa overlades til det evige Forsyn. Et skal dog anføres, at af alle de Drengbørn, der har lært et Haandværk, har ikke en eneste lige til idag forladt eller ombyttet sin Haandtering, og af disse er en Del allerede flittige og agtede Haandværksmestre. Et lignende Exempel tror man ikke at kunne opgive fra noget andet Sted.«

Naar Gravstederne gennemgaas, støder man ofte paa Navnet Seligmann. Der er Jonas Wulff S., Købmand, død 68 Aar gl. den 14. Nov. 1847, hans Hustru Sara, f. Lorentzen, døde 85³/₄ Aar gl. d. 20. Sept. 1875. En ældre Gren af denne Familie kaldte sig Wulfsen, senere Wulff, nemlig Wulff Jonas, død 93 Aar gammel den 21. Sept. 1848, fra han stammer nogle kristne Præster ved Navn Wulff, Jonas Wulff Seligmann havde flere Børn, hvis Descendenter senere og endnu findes i Vejle, Horsens og i København. En Søn var Garver i Assens Wulff Seligmann. En anden Søn, Ludvig S., grundlagde 1849 det Garveri i Vejle, som endnu bestaar og ledes af en af hans Descendenter under Firma »Vejle Saalelæderfabrik«. Af andre Sønner skal her nævnes Rudolf S., Grosserer i København og Isak Seligmann, først Købmand i As-

sens og i Odense, senere Handelsrejsende og bosat i København, han var gift med Henriette, f. Meyer fra Vejle og var Fader til nylig i Middelfart afdøde Distriktslæge Max Seligmann.

En af de i sin Tid mere bekendte Mænd, Købmand og Vicekonsul M. D. Jacobsen, døde 49 Aar gl. den 30. Maj 1843, hans Hustru Frederikke, f. Wagner, døde 60 Aar gl. d. 16. Febr. 1863, Nathan Jacobsen, sandsynligvis hans Broder, betegnes som Handelsmand, død 69 Aar gl. d. 15. Sept. 1840, var Fader til Sønerne Salomon, Jacob og Carl Jacobsen og Døtrene Adolphine og Lea Jacobsen. Førstnævnte døde 74 Aar gl. d. 9. Juli 1891.

Isaac Moses Warburg, Købmand (Dannebrogsmænd), nævnt ovenfor som Lærer for de jødiske Børn og Forsanger i Synagogen, døde 91 Aar gl. d. 18. Jan. 1868, han var gift med Betty, f. Jacobsen, død 82 Aar gl. d. 30. Aug. 1866. Descendenter i Vejle, Kolding og i København, bl. a. Hartvig W., f. 31. Okt. 1817 og Jacob Isak W., f. 1. Sept. 1822, Frederik W., f. 12. Juni 1832, af Døtre: Mariane og Helene Warburg, sidstnævnte døde 69³/₄ Aar gl. d. 28. Nov. 1895 i Kolding og er en af de sidste i Assens fødte, der er begravet paa derværende Kirkegaard.

Hertz Isaac Levy, død 79 Aar gl. d. 2. Febr. 1848, Fader til den i sin Tid meget bekendte Politispektør Hertz i København.

To agtværdige Søskende, Bødkermester David Jacob Heinemann og Søsteren Betty H. døde begge henholdsvis 62 og 56 Aar gamle, i Februar 1879. Det var nogle af de sidste i Assens fødte og der fastboende Jøder. Deres Forældre var Handelsmand Salomon Heinemann (Greis), død 71 Aar gl. d. 24. Marts 1850 og Hanne, f. Jacobsen, død 67 Aar gl. d. 17. Maj 1850.

Flere af de i Nyborg og i Bogense døde begravedes i Assens. Saaledes Laugsslagtermester Isaac Levin af Bogense, 93 Aar gl., død d. 27. Nov. 1851, hans Enke Bona, f. Hertz, 80 Aar gl., død 17. Maj 1855. — Jomfru Gitte Levin, 85 Aar gl., død i Bogense d. 20. Maj 1890. — Ellen Benjamin, f. Lemle, død 4. Sept. 1840, Enke efter Slagter Samuel Benjamin i Nyborg.

Som født i Assens staar særlig anført i Ministerialbogen: »Emil Goldkette, f. 14. Dec. 1869, under et Ophold, Søn af Kunstberider Louis Goldkette..«

Købmand Moses Koppel, død 22. Febr. 1836, havde en Søn Rudolf, f. 9. Nov. 1830 og Frederik Marius Koppel, f. 31. Dec. 1832. Han ægteviedes i Assens d. 8. Aug. 1827 til Betty Wolff.

22 Aar gl. af Assens; Forlovere Wulff Jonas Wulffsen (sandsynligvis hendes Fader) og Abraham Jonas Seligmann.

Ministerialbogen melder om en af de sidst jordsatte paa Assens jødiske Kirkegaard: »Frøken Josephine Regine Kalmer, f. i Hjørring d. 19. Nov. 1853, Datter af Købmand Israel Kalmer og Hustru Frederikke, f. Dessauer, begravedes i Assens d. 3. Juni 1914.« Hun døde i Hellerup d. 18. Maj 1914 og havde, som det vil bemærkes, ingen Tilknytning til Assens eller dens jødiske Menighed.

En Konfirmation afholdtes i Assens d. 23. Juli 1873 ved Kateket Wallach af Faaborg. Der konfirmeredes: Julius Einer Seligmann, f. 5. Jan. 1856, Søn af Garvermester Wulff Seligmann, Assens, og Simon Veit, Søn af Buntmager J. Veit af Nyborg. — Simon Veit døde ca. 70 Aar gl. i 1926 som Grosserer i København og Stifter af store Legater i veldædigt Øjemed.

De i Assens fødte Kvinder er ikke nu saa nemme at følge. Foruden tidligere anførte Betty Wulff, gift med Moses Koppel, findes under »Egteviede« d. 6. Marts 1832 Adolphine Warburg, 23 Aar, f. i Assens med Samuel Koppel, Borger og Købmand i Nyborg, Forlovere: Isaac Moses Warburg (Brudens Fader) og Ahron Koppel, Borger og Sadelmagermester i Odensen (vistnok Brudgommens Broder). Endvidere d. 7. Aug. 1837 Heiman Meyer, Borger og Fabrikant i Vejle, 26 Aar gammel og Jomfru Hanne Seligmann, f. i Assens, 22 Aar gl. Forlovere: Jonas Seligmann, Købmand i Assens, og Wulff Seligmann, Garver i Assens.

Af Navne, der ikke fremkommer blandt ovenanførte, skal nævnes: Lipmann Abraham Bloch, Købmand; Benjamin Samuel Neyberg, Slagtermester; Gerson Ballin, Skrædermester; Julius Warburg, Skomagermester; Lipmann Isaachsen, Handelsmand. I flere Aar boede en Slagtermester Levinsohn i Assens, han var født i Bogense, flyttede til København, hvor han drev en Læderhandel, som endnu bestaar.

At jeg drister mig til at give min Faders Familie en særlig Omtale, ligger selvfølgelig i, at jeg kender den bedst og indehaver avtentiske Oplysninger om den fra medio det attende Aarhundrede.

Min Bedstefader, Abraham Heymann (Chalatz), befinder sig allerede 1807 i Assens. Han fødtes 1758 i Altona, altsaa dansk Undersaat, Søn af Jacob Heymann (Chalatz). Da danske Jøder

først efter 1814 frit kunde bosætte sig hvorsomhelst i Kongeriget, maatte han 1807 fra Assens søge om Tilladelse til at bosætte sig i København og senere, 1811, derfra om at nedsætte sig som Købmand i Assens. Han blev gift med Betty, Datter af Købmand Josef Levy i Fredericia. Han døde 76 Aar gammel d. 27. Juni 1835 i Assens og begravedes der, hvor hans Hustru ogsaa hviler. Hun døde i Rudkøbing, 83 Aar gl. d. 19. Nov. 1873 hos Sønnen, Guldsmed Jacob Heymann (senere Medindehaver af Guldvarerfirmaet H. N. Hviid & Co. i København). Han fødtes i Assens d. 23. April 1829 og døde i København d. 2. Dec. 1901.

Den ældste Søn, Henrik Abraham Heymann (Forf.s Fader), f. 7. Nov. 1815, døde i Hellerup d. 14. Nov. 1905. Efter udstaaet Læretid i Assens og efter som Svend at have arbejdet i Ind- og Udland, nedsatte han sig i Assens som Sadelmagermester 1847, ægtede 1855 Edel, f. Cohn fra Fredericia, flyttede 1863 til denne By, hvor han fortsatte Virksomheden, indtil Familien i 1871 tog til København.

Foruden tidligere nævnte Jacob Heymann, der var den yngste og døde ugift, var der en tredje Søn, Levin Heymann, f. 24. Aug. 1824 i Assens, først Urmagermester der, senere i København, hvor han døde d. 30. Dec. 1895. Han var gift med Henriette, f. Cohn.

Af Døtrene: Hedevig, f. 22. Juni 1820, der boede sammen med Moderen i Assens indtil 1872, da de flyttede til Rudkøbing. Hun var meget bekendt og anerkendt i Assens for sin lille Modeforretning, som hun havde paabegyndt snart efter Faderens Død og hvorved hun i mange Aar ernærede sig selv og sin Moder. Hun døde i København d. 9. Jan. 1912, efter i mange Aar at have været i Huset hos Broderen Jacob. — En yngre Søster, Sophie, f. i Assens 13. Okt. 1826, blev gift med Barbermester Sauerberg i Fredericia. Hun døde i København d. 18. Sept. 1912.
